

O‘ZBEK VA INGLIZ XALQ MAQOLLARIDA MILLIY-MADANIY XUSUSIYATLAR

Shaymardonova Shahribonu Odilqodir qizi

Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti, O‘zbek filologiyasi fakulteti 207-guruh talabasi

shaymardonovashahribonu@gmail.com Tel: +998948181409

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘zbek va ingliz xalq maqollarining ikki tildagi milliy-madaniy xususiyatlari ko‘rib chiqilgan. Ushbu maqolada o‘zbek va ingliz maqollarining umuminsoniy xususiyatlarini o‘rganish va maqollarni tarjima qilish, muqobil variantini topishga qaratilgan. Ushbu maqolada mashhur yozuvchi va olimlarning maqollar ustida olib borgan ishlaridagi xulosalari va maqollarning inson hayotidagi o‘rni, ahamiyati keltirib o‘tilgan. Bu ikki tildagi maqollarni qiyoslab o‘rganganimizda, ular o‘rtasidagi farq va o‘xshashliklarni aniqladik.

Kalit so‘zlar: maqol, grammatika, qiyoslash, fenomin, kategoriyalar.

Har bir millat va elatning o‘zligini, tarixi, madaniyati va milliy qadriyatlarini ifodalovchi omillardan biri xalq og‘zaki ijodidir. Xalq og‘zaki ijodi asrlar davomida sayqallanib, xalq orasida aytilib, avloddan avlodga o‘tib kelayotgan ma‘naviy meroslardan biridir. Xalq yaratgan ma‘naviy madaniyatning yaxlit bir butunligi bu albatta o‘sha xalqning maqollari hisoblanadi. Har bir xalqning og‘zaki yoki yozma yodgorligini olib qaraylik, unda bani bashar xotirasida elas-elas saqlanib kelayotgan asotir-afsonalar, uzoq tarix qa‘ridagi ibtidoiy tasavvur va tushunchalar, asr-asrlar davomidagi kuzatishlaridan xosil bo‘lmish hayotiy hikmatlar qaymog‘i insoniy tafakkur tajribasining in‘ikosini ko‘ramiz. O‘zbek va ingliz xalq maqollari ham ana shundan ming yillar ichida yig‘ilib, sayqal topgan ilmiy-badiiy tafakkur hosili sifatida yuzaga kelgan, xalq orasida aytilib puxtalanib, avloddan avlodga eng yaxshi ma‘naviy meroslardan biri bo‘lib o‘tib keladi. O‘tmishda yaratilib va ishlatilib kelinayotgan eng yaxshi maqollar xalq donishmandlarining namunasi sifatida hozir ham juda katta tarbiyaviy ahamiyatga egadir. Bunday maqollar va hikmatli so‘zlar har bir xalqning ma‘naviy boyligining qimmatbaho xazinasini tashkil etadi.

Maqollarni chuqurroq tahlil etish va ularning turli tillardagi milliy-madaniy hamda umumbashariy qadriyatlarni aks etishi orqali o‘rganish hozirgi zamon tilshunosligining dolzarb muammosi bo‘lib kelmoqda. Qiyoslab o‘rganadigan bo‘lsak, dunyodagi barcha tillar o‘ziga xos xususiyatlarga ega ekanligini ko‘ramiz va aynan shu fenomin turli tillarni bir-biridan ajratadi. Lekin shu narsa ma‘lumki til o‘rganuvchilar o‘ziga begona bo‘lgan tilni ona tili va shu til orta‘sida ma‘lum bir bog‘liqlik asosida o‘zlashtiradi. Bu tillar ma‘lum bir kategoriyalar ostida birlashadi. Bu kategoriyalarda Grammatik kategoriyalar, leksek-semantik kategoriyalar, funksiyanal kategoriyalarga o‘xshagan lesoniy belgilar kiradi. Demak umumlashtiruvchi kategoriyalar tillardagi universallikni ta‘minlaydi. Shu asnoda, maqollar har bir tilda uchraydigan o‘ziga xos til birligi ekan, ularda ham umumiylik mavjud. Shu haqda G. L.Permiakov quyidagicha fikr yuritadi: holatlarni umumiyashtirish xususiyati ya‘ni bir xil yoki o‘xshash holatlarni birlashtirish turli xalqlar maqollarida uchraydi.

Maqollardagi shu bir xillik universallikni ta’minlaydi va ko’p holatlarda alohida mantiqiy ma’noga ega bo’ladilar. Bundan kelib chiqadiki, maqol dunyosi jahon sivilizatsiyasi bilan bog’liqdir, uni faqat bir millatga tegishli deyish mutlaqo noto’g’ri. Maqollardagi universallik paremiologiyaning asosiy qirrasini bo’lib, u maqollardagi o’xshash va bir xil xolatlarni umumlashtiradi va hatto qarindosh bo’lmagan tillarda ularning tarixiga, etnosiga qaramay uchraydi.

Shuni aytib o’tish kerakki, ko’plab maqollarning har xil tillardagi shakllarida ham shaklan, ham ma’no jihatdan yoki umumiy bajarayotgan funksiyalaridan o’xshashlik topsa bo’ladi. O’zbek tilidagi ayrim maqollar ingliz maqollariga funksional jihatdan mos keladi. Masalan, *Actions speak louder than words* maqolini o’zbek tilidagi muqobil variant *Gap bilguncha – ish bil maqoliga to’g’ri keladi*, chunki bu maqolhar ikkala tilda aynan bir xil ma’noga ega hamda uning grammatik tizimi ham ancha yaqin.

Shu bilan birga, ma’lum bir tildan ikkinchi tilga berilgan o’girilishlarda maqollarning aynan o’xshashini toppish qiyin bo’ladi. Shunda izohlarga yoki ikkinchi bir advekat variantga murojaat qilinadi. O’zbek tilidagi maqollarning ingliz tilida yoki ingliz tilidagi maqollarning o’zbek tilidagi muqobil variantini topish ancha mushkul, bu borada maqollarga o’rni kelganda izoh berib o’tish tarjimaga putur yetkazmaydi balki uni to’ldiradi va boyitadi.

So’zlaguvchi nodon bo’lsa, eshitguvchi dono bo’lsin maqolining aynan nusxasi inglizchada yo’q bo’lgani holda bu maqolni uning yaqinroq ekvivalenti bilan berish mumkin. Lekin uni *If speaker is fool listener should be wise* deb tarjima qilinsa uning o’zbekcha ma’nosi saqlanib qoladi va bu hammaga tushunarli bo’ladi. Xuddi shu so’zlarni *Qassob moy qayg’usida, echki – on qayg’usida* maqoliga ham qo’llab uni *The butcher grieves for bacon, and the goat – for its life* qabilida berilsa bo’ladi. Qizi borning nozi bor maqolini ingliz tiliga *who has a daughter that has a whim* qabilida berilsa Markaziy Osiyo xalqlari, xususan o’zbek urf-odatlaridan bexabar ingliz o’quvchisi uni butunlay tushunmasligi mumkin. Ingliz tiliga uni *Parents of the bride may be capricious (they can expose their own terms)* deb ag’darishdan boshqa chora yo’q. Boshqa yo’li: bu maqol mazmunini beruvchi boshqa maqol toppish lozim deb hisoblaymiz.

Bir-birlariga ma’no va silistik vazifa jihatlaridan mos bo’lib, so’z tartibida kamdan kam mos bo’lsa, sonda kamdan kam farq qiladilar, leksik tarkib jihatidan farq qiladigan muqobil variantlar. Ularning ko’pchiligi shaklan milliy tilga mansubliklarini tasdiqlasalar, mazmuni bilan jahon madaniyati va sivilizatsiyasi mahsuli ekanliklarini namoyon qiladilar.

Biror kamyob, qimmatbaxo, orzu qilib etib bo’lmaydigan narsani inglizlar “Pigeon’s milk” (kabutarning suti) ruslar “Ptiche moloko” desalar, o’zimizni o’zbeklar buni “Anqonni urug’i” (afsonaviy qush tuxumi) deydilar. Aslzoda jamiyat vakillari inglizlar va ruslar nazarida “blue blood” (zangori kon), o’zbeklar tasavvurida “Oq suyak” dir. Odamlardan allaqachon barchaga ma’lum sirni yashirishning bexudaligini obrazli ifodalash uchun ruslar “Shila v meshke ne utonesh” maqoliga murojaat qilsalar, o’zbeklar “Oyni etak bilan yopib bo’lmas” maqolidan foydalanadilar. “Hamma odam bir xil emas” tushunchasini inglizlar “All bread is not baked in one oven” (barcha non bir tandirda yopilmaydi), o’zbeklar “Besh qo’l baravar emas” deydilar. O’zbeklarda har kim o’z uyida bek maqoli inglizlardagi *Every dog is a lion at home* maqoliga to’g’ri keladi. Yani buning ma’nosi it o’z uyida she’r.

Ma’lumki har bir xalq o’z e’tiqodi, milliy xususiyati, o’ziga xos fantastik obrazlari, turli tuman ko’chma ma’noli birikmalari uchun asos qilib olingan misollari bor.

E.V. Kuaxareva arab va rus maqollari bo'yicha tadqiqotlar olib borib, shunday xulosa qiladiki, aksariyat maqollar mavzu va xolatlarga nisbatan umumiylikka ega ekan. Bu umumiylikni paremiologlar turlicha asoslar ekanlar: bir guruh olimlar maqollardagi o'xshashlikni etnik kelib chiqish va qarindoshligi bilan asoslasa, boshqa olimlar yangi maishiy va ma'daniy aloqalarning kirib kelishi va qabul qilinishida deydilar, uchinchi guruh olimlari esa tarixiy rivojlanish pog'onalari uyg'unligida deb asoslaydilar.

O'zbek va ingliz xalq maqollarini mavzu jihatdan tahlil qilib, o'zbek tilida mavjud bo'lgan maqollardagi mavzularning barchasi ingliz xalq maqollarida ham uchrashi mumkin degan xulosaga keldik. Har ikkala tildagi maqolarning bir xil mavzudagi bir-biriga o'xshash ekvivalentlarini topish mumkin. Natijada har qanday mavzudagi maqolni olmag, u har ikkala tilda o'z muqobil variantiga ega. Xullas o'zbek va ingliz maqollarining mavzu doirasi rang-barang va har ikki tilda deyarli bir xil mavzular mavjud. Biroq ayrim mavzudagi maqollar bir tilda ikkinchi tilga nisbatan ko'proq uchrashi mumkin. Buning sababi ko'p sonli maqollarni qamrab oluvchi mavzular xalq hayotining asosiy bo'g'inini tashkil qilishdadir.

Har ikki tildagi maqollarni chog'ishtirma tahlil qilish jarayonida xalqning mentaliteti va milliy xarakteri asosiy yetakchi hisoblanadi. Shu o'rinda ingliz va o'zbek xalqining o'ziga xos mentaliteti va urf-odatlaridan kelib chiqqan holda tildagi maqollar ixcham va ifodali tarzda xalqlarning milliy o'zligini ko'rsata oladi. Oila va qarindosh urug'chilik munosabatlariga jiddiy qaralishi o'zbek maqollarida yaqqol tus olgan bo'lsa, uy hayvonlariga bo'lgan mehrning kuchliligi ingliz xalq maqollarida ko'proq gavdalanadi. Bundan tashqari, xalqlarning milliy kiyimlari ham xalq maqollarida uchraydi. Ana shu xususiyatlaridan kelib chiqqan holda, bu ikki xalqning o'zaro o'xshash va farqli jihatlarini o'rgana olamiz.

Xulosa qilib aytganda, o'zbek va ingliz xalq maqollari bu xalqlarning madaniy merosidir. Ularda o'zbek va ingliz xalqining barcha o'y fikrlari, dunyoqarashi, turmush tarzi, fe'l-atvori va e'tiqodi aks etadi. Har bir millat o'ziga xos tavsiflarga ega ekan, bu ularning maqollariga ham ta'sir etmay qolmaydi. Har bir millat o'ziga xos tavsiflarga ega ekan, bu ularning maqollariga ham ta'sir etmay qolmaydi. Hatto ayrim ingliz va o'zbek maqollardagi mavzular o'xshash bo'lsada, ulardagi obrazlar takrorlanmasligi bilan ajralib turadi. Aynan ana shu tasvirlar maqollardagi milliy bo'yoqdorlikni taminlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. T.Mirzayev O'zbek xalq maqollari. –Toshkent: Sharq, 2012.
2. M.Yuldashevna (2019) THE INTERPRETATION OF THE CONCEPT KNOWLEDGE IN ENGLISH LITERATR. Eurian Journal o Research and Reflectionin Educational Scens Vol, 7\10).
3. M.Maxliyo (2019). REVIEV OF THE SCIENTIFIC TRANSLATION PROBLEM, So'z san'ati xalqaro jurnali, 1\5).
4. S.Surmanov, Tuyevna, Akobirova, & Alisherovna, Rasulmukhamidova, (2020)
5. Ingliz va o'zbek maqollari haqida nazariy qarashlar. S.J Raxmatullayeva.
6. K.M.Karomatova va H.S.Karamatovlar. “Proverbs. Maqollar. Пословицы”.
7. I. Qodirova Xalq og'zaki ijododi.